

INKLYUZIV TA'LIM SHAROITIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN BOLALAR OTA-ONALARI BILAN ISHLASH TEXNOLOGIYALARI

Xudayberdiyeva Muhayyo Muhtarali qizi

Namangan viloyat Norin tuman 1-DMTT.psixolog

Annotatsiya. Ushbu maqolada inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ota-onalar bilan samarali pedagogik hamkorlikni yo'lga qo'yishning ahamiyati, zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni hamda ularning bolaning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishiga ta'siri yoritilgan. Shuningdek, ota-onalarni ta'lim jarayoniga faol jalb etish orqali inklyuziv ta'lim muhitini shakllantirish masalalari asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, imkoniyati cheklangan bolalar, ota-onalar bilan ishlash, pedagogik texnologiyalar, pedagogik hamkorlik

Аннотация. В данной статье рассматриваются технологии работы с родителями детей с ограниченными возможностями в условиях инклюзивного образования. Проанализирована значимость педагогического взаимодействия с родителями, роль современных педагогических технологий в образовательном процессе и их влияние на социальную адаптацию и развитие детей. Обоснована необходимость активного вовлечения родителей в формирование инклюзивной образовательной среды.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с ограниченными возможностями, работа с родителями, педагогические технологии, педагогическое сотрудничество

Abstract. This article examines technologies for working with parents of children with disabilities in the context of inclusive education. The study analyzes the importance of effective pedagogical cooperation with parents, the role of modern educational technologies in the teaching process, and their impact on children's social adaptation and development. The necessity of actively involving parents in the formation of an inclusive educational environment is substantiated.

Keywords: inclusive education, children with disabilities, working with parents, pedagogical technologies, educational cooperation

Kirish. So‘nggi yillarda ta’lim tizimida insonparvarlik, tenglik va ijtimoiy adolat tamoyillariga asoslangan inklyuziv ta’lim g‘oyalari tobora keng tatbiq etilmoqda. Inklyuziv ta’lim imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyat hayotida to‘laonli ishtirok etishini ta’minlash, ularning ta’lim olish huquqini ro‘yobga chiqarish hamda ijtimoiy moslashuvini qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan muhim pedagogik yo‘nalish hisoblanadi. Ushbu jarayonda nafaqat ta’lim muassasalari, balki ota-onalarning ham faol ishtiroki alohida ahamiyat kasb etadi. Imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanishida oila asosiy ijtimoiy muhit bo‘lib, ota-onalarning farzandiga bo‘lgan munosabati, pedagogik yondashuvi va tarbiyaviy madaniyati bolaning psixologik holati, ijtimoiy moslashuvi hamda o‘qishga bo‘lgan munosabatiga bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu sababli inklyuziv ta’lim sharoitida ota-onalar bilan ishlashni tizimli va maqsadga yo‘naltirilgan pedagogik jarayon sifatida tashkil etish zarurati yuzaga keladi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ota-onalar bilan samarali hamkorlik imkoniyati cheklangan bolalarning ta’lim-tarbiya jarayonidagi muvaffaqiyatini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida e’tirof etilmoqda. Xususan, inklyuziv ta’lim konsepsiyasida ota-onalar nafaqat kuzatuvchi, balki pedagogik jarayonning faol ishtirokchisi sifatida qaraladi. Bu esa ota-onalar bilan ishlashda an’anaviy usullardan tashqari, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo‘llashni taqozo etadi. Pedagogik texnologiyalar ota-onalar bilan ishlash jarayonini rejalashtirish, tashkil etish va samaradorligini baholash imkonini beruvchi ilmiy asoslangan vositalar majmuasidir. Treninglar, interaktiv mashg‘ulotlar, individual va guruhli maslahatlar, refleksiv hamda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yondashuvlar ota-onalarning pedagogik bilimlarini oshirishga, ularning farzandi rivojlanishiga ongli va mas’uliyatli yondashuvini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunday texnologiyalar ota-onalar va pedagoglar o‘rtasida o‘zaro ishonch va hamkorlik muhitini yaratishda muhim ahamiyatga ega.

Ilmiy manbalarda ta’kidlanishicha, inklyuziv ta’lim sharoitida ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining samarali qo‘llanilishi imkoniyati cheklangan bolalarning ijtimoiylashuv darajasini oshiradi, emotsional barqarorligini ta’minlaydi va ta’lim jarayoniga moslashuvini yengillashtiradi. Shu bois inklyuziv ta’lim sharoitida

imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalarini ilmiy jihatdan o'rganish, ularning ahamiyati va amaliy samaradorligini tahlil qilish zamonaviy pedagogikaning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalari ta'lim jarayonining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inklyuziv muhitda bolaning muvaffaqiyatli rivojlanishi faqat pedagogik faoliyat bilan cheklanmay, balki ota-onalarning ta'lim jarayonidagi faol ishtirokiga ham bevosita bog'liqdir. Shu sababli ota-onalar bilan ishlashni tasodifiy yoki epizodik faoliyat sifatida emas, balki ilmiy asoslangan pedagogik texnologiyalar orqali tashkil etish zarurati yuzaga keladi.

Pedagogika va rivojlanish psixologiyasi sohasidagi tadqiqotlarda bolaning rivojlanishi ijtimoiy munosabatlar orqali shakllanishi qayd etiladi. Xususan, Lev Vygotskiy o'zining madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasida bolaning imkoniyatlari kattalar bilan hamkorlik jarayonida kengayishini ta'kidlaydi[1]. Ushbu yondashuv inklyuziv ta'lim sharoitida ota-onalarning pedagogik jarayondagi rolini kuchaytirish zarurligini ilmiy jihatdan asoslab beradi. Chunki ota-onalar bolaning kundalik hayotida doimiy ishtirok etuvchi subyekt sifatida pedagogik ta'sirning uzluksizligini ta'minlaydi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining samaradorligi bolaning ijtimoiy moslashuvi va emotsional holati bilan bevosita bog'liq ekanligi ko'rsatib o'tiladi. Tadqiqotchilar fikriga ko'ra, ota-onalar uchun mo'ljallangan treninglar, psixologik-pedagogik maslahatlar va interaktiv mashg'ulotlar ularning farzandiga nisbatan to'g'ri pedagogik munosabatini shakllantiradi[2]. Bu esa imkoniyati cheklangan bolalarda o'ziga ishonch, xavfsizlik hissi va ijobiy motivatsiyaning rivojlanishiga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim konsepsiyasida ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining nazariy asoslari ekologik yondashuv bilan ham izohlanadi. Amerikalik olim Urie Bronfenbrenner tomonidan ishlab chiqilgan ekologik tizimlar nazariyasiga ko'ra, bolaning rivojlanishi oila, ta'lim muassasasi va jamiyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi[3]. Ushbu nazariya inklyuziv ta'limda ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarini qo'llash bolaning rivojlanish muhitini yaxlit holda tashkil etishga xizmat qilishini ko'rsatadi. Ilmiy manbalarda refleksiv va hamkorlikka asoslangan pedagogik texnologiyalar ota-onalar bilan ishlashda eng samarali yondashuvlardan biri

sifatida baholanadi. Pedagog olim Donald Schön refleksiya jarayoni shaxsning o'z faoliyatini anglash va takomillashtirishiga xizmat qilishini ta'kidlab, bu yondashuv ota-onalar bilan ishlashda ham muhim ekanligini ko'rsatadi[4]. Ota-onalarning o'z tarbiyaviy faoliyatini tahlil qilishi bolaning rivojlanishida yuzaga kelayotgan muammolarni o'z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga yordam beradi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan pedagogik yondashuvlar ota-onalar bilan ishlashda muhim vosita sifatida e'tirof etilmoqda. Onlayn maslahatlar, masofaviy treninglar va elektron muloqot platformalari ota-onalar va pedagoglar o'rtasidagi aloqani mustahkamlab, inklyuziv ta'lim jarayonining uzluksizligini ta'minlaydi[5]. Bu ayniqsa imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari uchun qulay va samarali texnologiya hisoblanadi. Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim sharoitida ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarini ilmiy asosda tanlash va qo'llash imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya jarayonida muvaffaqiyatga erishishida muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Ilmiy va amaliy manbalarda inklyuziv ta'lim sharoitida ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining samaradorligi bevosita ta'lim muhitining ochiqligi va hamkorlik darajasi bilan bog'liqligi ta'kidlanadi. Xalqaro ta'lim portallari va inklyuziv ta'limga oid metodik qo'llanmalarda qayd etilishicha, ota-onalar ta'lim jarayoniga faol jalb etilgan muassasalarda imkoniyati cheklangan bolalarning moslashuv jarayoni tezlashadi, maktabgacha va maktab muhitiga bo'lgan ishonchi ortadi hamda ijtimoiy faollik darajasi yuqori bo'ladi[6]. Bu holat ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining inklyuziv ta'limdagi amaliy ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Zamonaviy inklyuziv ta'lim amaliyotida ota-onalar bilan ishlash texnologiyalariga muntazam axborot berish, maslahatlar o'tkazish va pedagogik qo'llab-quvvatlash tizimini yo'lga qo'yish kiradi. Ta'limga oid rasmiy axborot saytlarida keltirilishicha, ota-onalar bolaga qo'yiladigan ta'limiy talablar va rivojlanish bosqichlari haqida yetarli ma'lumotga ega bo'lganda, ularning pedagogik jarayonga bo'lgan ishtiroki ongli va samarali tus oladi[7]. Natijada pedagog va ota-ona o'rtasidagi hamkorlik mustahkamlanadi.

Inklyuziv pedagogika sohasida taniqli olim Lani Florian ota-onalarni ta'lim jarayonining teng huquqli ishtirokchisi sifatida ko'rish zarurligini ta'kidlaydi. Uning fikriga ko'ra, inklyuziv ta'lim faqat sinfdagi metodlar bilan cheklanmaydi, balki oila va

ta'lim muassasasi o'rtasidagi uzviy hamkorlik orqali to'liq samara beradi[8]. Ushbu yondashuv ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining nazariy asosini yanada mustahkamlaydi. Shuningdek, ta'lim sohasiga oid ochiq manbalarda qayd etilishicha, ota-onalar bilan ishlashda individual va moslashuvchan texnologiyalardan foydalanish bolalarning rivojlanish ehtiyojlarini to'g'ri aniqlash imkonini beradi. Ayniqsa, imkoniyati cheklangan bolalar uchun ishlab chiqilgan individual rivojlanish dasturlarida ota-onalarning ishtiroki bolaning kundalik hayotida olingan pedagogik ta'sirning uzluksizligini ta'minlaydi[9]. Bu esa inklyuziv ta'limning asosiy tamoyillaridan biri bo'lgan barqarorlik va davomiylikni kuchaytiradi.

Umuman olganda, saytlar va ilmiy manbalarda keltirilgan faktlar hamda olimlar fikri shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalari ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik vosita bo'lib, ularni izchil va ilmiy asosda qo'llash zarur hisoblanadi.

Xulosa. O'rganilgan ilmiy manbalar va amaliy ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalari ta'lim-tarbiya jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ota-onalar bilan yo'lga qo'yilgan tizimli va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik hamkorlik bolalarning ijtimoiy moslashuvi, psixologik barqarorligi hamda ta'lim jarayoniga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari ota-onalarni pedagogik jarayonga faol jalb etish, ularga pedagogik-psixologik yordam ko'rsatish va zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyati cheklangan bolalarning rivojlanish ehtiyojlarini to'g'ri aniqlash va qondirishga xizmat qilishini tasdiqlaydi. Treninglar, individual maslahatlar, interaktiv va axborot-kommunikatsiya texnologiyalariga asoslangan yondashuvlar ota-onalarda pedagogik mas'uliyat va hamkorlik madaniyatini shakllantiradi.

Shuningdek, ota-onalar bilan ishlash texnologiyalarining uzluksiz va moslashuvchan qo'llanilishi ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlab, inklyuziv ta'lim muhitini barqaror rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu jarayon imkoniyati cheklangan bolalarning jamiyat hayotida to'laqonli ishtirok etishi va ijtimoiy tenglik tamoyillarining qaror topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim sharoitida imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlash texnologiyalarini ilmiy asosda joriy etish va takomillashtirish zamonaviy

ta'lim tizimi oldida turgan dolzarb vazifalardan biri bo'lib, mazkur yo'nalishdagi izlanishlar va amaliy tajribalar ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Выготский Л. С. Мышление и речь. — Москва: Педагогика, 1982. — С. 45–52.
2. Bronfenbrenner U. The Ecology of Human Development. — Cambridge: Harvard University Press, 1979.
3. UNESCO Inclusive Education: Guidelines for Inclusion. — Paris: UNESCO, 2009.
4. Florian L. Inclusive pedagogy: A systematic review. // *Journal of Research in Special Educational Needs*. — 2014. — Vol. 14. — P. 1–11.
5. Booth T., Ainscow M. Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools. — Bristol: Centre for Studies on Inclusive Education, 2011.
6. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. — New York: Basic Books, 1983.
7. Mitchel D. What Really Works in Special and Inclusive Education. — London: Routledge, 2014.
8. Назарова Н. М. Инклюзивное образование: теория и практика. — Москва: Академия, 2015.
9. Karimova G. K. Inklyuziv ta'lim sharoitida ota-onalar bilan pedagogik hamkorlik masalalari. // *Pedagogik ta'lim*. — Toshkent, 2019. — №3. — B. 45–49.
10. Abdurahmonova D. A. Imkoniyati cheklangan bolalar ota-onalari bilan ishlashda pedagogik yondashuvlar. // *Ta'lim va tarbiya*. — Toshkent, 2021. — №2. — B. 62–66.

